

Практики інших країн у сфері забезпечення доступності для маломобільних груп населення до пам'яток культурної спадщини

Постановка проблеми

На сьогодні значна частина об'єктів культурної спадщини України та нововиявлені об'єкти, які мають виняткову архітектурну, історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність, збережені в автентичному вигляді залишаються недоступними для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Пам'ятки, що мають символізувати відкритість і спадкоємність поколінь, часто стають просторами, закритими або недоступними для широкого кола відвідувачів, зокрема для людей з інвалідністю.

Відсутність пандусів, ліфтів, підйомників, масивні двері без автоматичного механізму, високі сходові марші, недоступність тактильної навігації, відсутність пристосувань санітарно-гігієнічних приміщень створюють значні архітектурні, інформаційні та психологічні бар'єри. У результаті люди з інвалідністю опиняються на периферії культурного, соціального й громадського життя.

Проблема гостро актуалізується в умовах воєнної агресії. Щодня тисячі українців зазнають поранень, ампутацій, контузій, переживають психологічні травми, що призводить до порушень опорно-рухового апарату. Багато з них залишаються з інвалідністю на все життя. У такому контексті доступність об'єктів культурної спадщини перестає бути питанням доброї волі — вона стає фундаментальною передумовою забезпечення гідності, рівності та базових прав людини.

Крім того, значна кількість пам'яток архітектури розташована саме в містах, де вони виконують не лише культурну, а й важливу інфраструктурну функцію. У таких будівлях розміщуються державні установи, архіви, лікувальні й освітні заклади, об'єкти соціального забезпечення, а також житлові приміщення. Йдеться, відповідно, не лише про право на культурне дозвілля, а про можливість отримання базових послуг та забезпечення життєво необхідних потреб.

Отже, створення безбар'єрного середовища на об'єктах культурної спадщини та на нововиявлених об'єктах є не лише культурним викликом, а передусім соціальною необхідністю, що відповідає сучасним реаліям і зобов'язанням України як правової держави. Законодавче підґрунтя:

- Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (ЮНЕСКО, 1972) — приєднання Україною в 1988 році;
- Конвенції про захист архітектурної спадщини Європи (Гранада, 1985) — ратифікована Україною у 2006 році;
- Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006) — ратифікована в Україні у 2009 році, де Стаття 30 прямо зобов'язує забезпечити доступ до культурної інфраструктури;
- Нікосійської конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (2017) — ратифікована Україною у 2025 році.

Ці документи зобов'язують державу не лише зберігати культурну спадщину, а й забезпечувати її інклюзивність та повну доступність для всіх членів суспільства.

Мета

- Дослідити міжнародні практики, нормативні підходи та технологічні рішення, які відображають ставлення країни до безбар'єрності у контексті інклюзивності культурного простору.
- Оцінити можливості адаптації світових стандартів до українського контексту з урахуванням автентичності об'єктів та чинного законодавства.

ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Відповідно до «Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина» територія країни складається з федеральних земель Баден-Вюртемберг, Баварія, Берлін, Бранденбург, Бремен, Гамбург, Гессен, Мекленбург-Передня Померанія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Рейнланд-Пфальц, Саарланд, Саксонія, Саксонія-Ангальт, Шлезвіг-Гольштейн та Тюрінгія які мають суверенітет з 1949 року.

У законодавстві федеральних земель Німеччини з питань захисту нерухомих об'єктів культурної спадщини передбачено два підходи до організації захисту:

- *інформаційний*, коли охороні підлягають всі об'єкти, що відповідають критеріям пам'ятки, визначеним у законі;
- *реєстраційний*, коли закон визначає умови, які мають бути виконані для того, щоб об'єкт набув статусу пам'ятки.

На відміну від України, у Федеративній Республіці Німеччина не існує єдиного центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері охорони культурної спадщини — такого, як Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. У Німеччині повноваження в цій сфері розподілені: міністерства культури функціонують на рівні кожної з 16 федеральних земель, а на рівні міст і округів — відповідні департаменти або управління культури.

Попри децентралізовану модель управління, культурні процеси отримують системну підтримку й фінансування з боку федерального уряду. Культурні плани та стратегії розробляються переважно на місцевому рівні, однак культурна політика Німеччини базується на спільно визначених стратегічних пріоритетах. Серед них — розвиток та модернізація культурної інфраструктури, збереження пам'яток культурної спадщини, впровадження партисипативних підходів до управління культурним середовищем і підтримка регіональних культурних ініціатив.

Статистичні дані отримані на запит у межах дослідження:

*У Німеччині існує **123 культурні чи природні пам'ятки**, які охороняються на федеральному чи земельному рівні, в тому числі **55 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО**. З них приблизно 40% є повністю доступними для маломобільних людей, 20% - частково доступні а 15% - лише за допомогою асистента. Також варто врахувати, що повна адаптація часто ускладнюється законодавством про охорону пам'яток, що може обмежувати зміну структури будівель. Більшість об'єктів ЮНЕСКО в Німеччині не мають повного безбар'єрного доступу.*

Законодавча база:

1. **Закон** (скорочена назва «BGG») про рівне ставлення до людей з інвалідністю

Прийнятий у 2002 році, змінений у 2021 році. BGG встановлює правові основи для усунення дискримінації та забезпечення рівної участі людей з інвалідністю у суспільному житті. Закон зобов'язує федеральні органи влади забезпечувати безбар'єрність у будівлях, транспорті, інформаційних технологіях. Визначає право на використання мови жестів а також створення цільових угод між організаціями людей з інвалідністю та приватними структурами. Передбачає створення Федерального центру з питань безбар'єрності та позасудової процедури врегулювання спорів.

2. **Постанова** (скорочена назва «BITV 2.0») про безбар'єрні інформаційні технології.

Постанова є нормативним документом, що регулює доступність цифрових і електронних елементів для осіб з інвалідністю. BITV 2.0 прийнята відповідно до Закону BGG і спрямована на забезпечення рівного доступу до інформаційних технологій у державному та публічному середовищі. У 2023 році були уточнені технічні вимоги до мобільних застосунків і розширено перелік об'єктів, які мають бути адаптовані для безбар'єрного доступу. Особливу увагу приділено фізичним елементам у будівлях: термінали мають бути доступними для користувачів з порушеннями зору, слуху та моторики; навігаційні системи повинні забезпечувати альтернативні канали сприйняття — візуальні, аудіо та тактильні; електронні елементи (табло, кнопки, сенсорні панелі) мають відповідати стандартам доступності, включно з розміщенням на відповідній висоті та можливістю керування без периферійних пристроїв введення.

3. **Книга IX Соціального кодексу** (скорочена назва «SGB IX»)

Регулює питання реабілітації та участі осіб з інвалідністю в суспільному житті. Документ визначає правові основи для медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також механізми підтримки інклюзивного працевлаштування. Він встановлює права осіб з інвалідністю на рівноправну участь, доступ до послуг, адаптацію робочого середовища та захист від дискримінації. Закон координує діяльність різних інституцій, відповідальних за надання реабілітаційних послуг, і спрямований на забезпечення самостійності, соціальної інтеграції та гідного життя для всіх, хто має обмеження здоров'я.

4. **Національний план дій щодо імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю** (скорочена назва «NAP 2.0»)

НПД є стратегічним документом, який визначає заходи для реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на федеральному рівні. Він охоплює понад **200 конкретних заходів** у сферах освіти, працевлаштування, охорони здоров'я, доступності, участі в політичному та культурному житті. План спрямований на усунення бар'єрів, забезпечення рівних можливостей та розвиток інклюзивного суспільства.

Особлива увага приділяється цифровій доступності, участі осіб з інвалідністю в ухваленні рішень.

5. Єдиного будівельного кодексу немає, тобто кожна федеральна земля має власний будівельний регламент, проте існує зразковий регламент який береться за основу.

При будівництві використовують **технічні стандарти** які є обов'язковими.

DIN 18040 – Стандарти безбар'єрного будівництва

Коротка анотація: DIN 18040 — це базовий стандарт у Німеччині для планування та реалізації безбар'єрного середовища. Складається з трьох частин:

DIN 18040-1: громадські будівлі (музеї, адміністрація, театри тощо),

DIN 18040-2: житлові будівлі,

DIN 18040-3: транспортна інфраструктура та відкриті простори.

У стандартах визначено ширину проходів, пандусів, санітарних приміщень, візуальної та тактильної навігації, простору для маневрування людей на візках. Орієнтований не лише на людей з інвалідністю, а й на людей похилого віку, батьків з візочками, людей з тимчасовими обмеженнями.

Стратегія країни

Аналізуючи доступні джерела, можна зробити висновок що в Німеччині політика збереження архітектурної культурної спадщини спрямована на адаптивне використання, сталий розвиток і безбар'єрність як взаємопов'язані пріоритети. Пам'ятки архітектури розглядаються як ресурси для сучасного використання, а не лише як об'єкти охорони. Адаптивне повторне використання (adaptive reuse) дозволяє інтегрувати історичні будівлі в сучасне життя — як житло, музеї, офіси, культурні простори. Це сприяє економічній життєздатності пам'яток і зменшує потребу в новому будівництві. Така політика збереження та пристосування пам'яток культурної спадщини відповідає цілям Agenda 2030 та New European Bauhaus. Безбар'єрність не суперечить охороні спадщини, а є її сучасним етичним і правовим імперативом.

Висновок

Законодавча база Німеччини інтегрує безбар'єрність як невід'ємну складову сучасного підходу до збереження культурної спадщини. Це означає, що архітектурні рішення забезпечують повноцінний доступ для людей з обмеженою мобільністю. Окрім фізичного доступу, важливою є орієнтація в просторі. Тому в проєктах реконструкції передбачаються елементи тактильної та візуальної навігації: контрастне маркування, направляючі смуги, тактильні плани поверхів, а також інформаційні таблички, доступні для людей із порушеннями зору. У громадських

будівлях, особливо тих, що мають культурне значення, встановлюються інклюзивні входи, ліфти з голосовим супроводом і адаптовані санітарні вузли, які відповідають вимогам DIN 18040-1.

Ключовим принципом при цьому є реверсивність втручань — тобто можливість демонтажу або адаптації без незворотного впливу на історичну структуру об'єкту культурної спадщини. Це дозволяє інтегрувати сучасні безбар'єрні рішення, зберігаючи автентичність об'єкта. Наприклад, використовуються мобільні або візуально легкі пандуси, скляні підйомники, які не перекривають історичні фасади, або тимчасові конструкції, що не порушують цілісність оригінальних матеріалів.

BGG демонструє практичну інтеграцію принципів інклюзії в охорону культурної спадщини, і може слугувати ефективним орієнтиром для вдосконалення нормативної бази в Україні. Наприклад:

- **Цільові угоди між громадськими організаціями та бізнесом.** Закон дозволяв би укласти добровільні угоди між асоціаціями людей з інвалідністю та підприємствами щодо поступового забезпечення безбар'єрності. Передбачити гнучкий механізм, який враховував би специфіку галузі, регіону чи типу об'єкта.

- **Окремий закон про асистентів**

Необхідно регламентувати права людей з інвалідністю, які користуються помічниками, включно з вимогами до навчання, сертифікації та умов оплати.

- **Звітування про стан безбар'єрності**

Передбачити структурну одиницю яка б регулярно звітувала про рівень доступності. Це створить прозору систему моніторингу, яку можна адаптувати для оцінки доступності культурних об'єктів.

Таким чином, німецька модель демонструє системний підхід до безбар'єрності — від архітектурних рішень до цифрових інтерфейсів, від правових механізмів до стратегічного планування. Її елементи можуть бути адаптовані в Україні для створення нормативної бази, яка забезпечить не лише доступ до культурної спадщини, а й повноцінну участь у її збереженні, інтерпретації та розвитку.

Успішний кейс

Опис об'єкту:

Проект, реалізований у місті Мальхов, Німеччина. Безбар'єрне з'єднання двох адміністративних споруд стало результатом інтенсивної роботи з громадськістю. Така чутлива й історично коректна архітектурна трансформація вимагала переконливої комунікації з мешканцями, що, в свою чергу, сприяло формуванню

громадської підтримки. Результатом дискусії є приклад успішної інтеграції спадщини та сучасності.

Проект об'єднує дві історичні споруди — стару ратушу та колишній окружний суд — у єдину муніципальну адміністративну будівлю. Будівлі розташовані зі зміщенням одна відносно одної. Будівлі з'єднані заскленням сталевим мостом доступ до якого забезпечує ліфт. Попри складну конфігурацію, архітектурне рішення виявилось надзвичайно витонченим і переконливим. Прозорість мосту не лише зберігає візуальну легкість, а й підкреслює контраст між епохами. Складні стики між будівлями вирішено майстерно, з особливою увагою до пропорцій, матеріалів і світла.

Обидві споруди були оброблені з винятковою впевненістю — історична цінність збережена, а модернізація здійснена з урахуванням нових функціональних потреб.

Інженерна частина заслуговує на окреме визнання: укріплення фундаментів, вибір настінного опалення, використання глиняної штукатурки для дерев'яних конструкцій, деталізація заскленого сталевого мосту. Ці рішення забезпечують енергоефективність, довговічність і комфорт.

Незважаючи на архітектурні відмінності, конфігурація двох окремих будівель створює відчуття єдності. Цього вдалося досягти завдяки монохромному фарбуванню дерев'яного каркасу старої ратуші, що гармонізує з сучасними елементами.

ДОСВІД ІТАЛІЇ

Італійська модель управління сферою культурної спадщини має централізовану структуру, аналогічну до моделі управління в Україні. У центрі цієї системи стоїть Міністерство культури Італії (MiC), яке формує державну політику у сфері збереження та популяризації пам'яток. Реалізація окремих проєктів відбувається на регіональному та місцевому рівнях — через дирекції культури, муніципалітети, а також Італійське агентство з розвитку співробітництва (AICS), яке забезпечує технічну та інституційну підтримку. Такий підхід дозволяє поєднати стратегічне бачення національного рівня з практичними механізмами реалізації на місцях, враховуючи регіональні особливості та потреби громад.

Статистичні дані отримані на запит у межах дослідження:

*За результатами загальнонаціонального моніторингу, проведеного Італійським національним інститутом статистики (ISTAT) у 2019 році, стан забезпечення фізичної доступності в культурних установах Італії був фрагментарним та нерівномірним. Згідно з цими даними, лише **53 % музеїв, архівів, бібліотек та інших культурних об'єктів мали базову інфраструктуру для усунення архітектурних бар'єрів**. Йдеться переважно про наявність пандусів, ліфтів, занижених порогів чи інших технічних рішень, що дозволяють особам із порушеннями мобільності дістатися приміщень установ.*

*Ще більш критичною є ситуація з сенсорною та когнітивною доступністю. Лише **12 % закладів культури в Італії на момент опитування враховували потреби людей з порушеннями зору, слуху, аутизмом, розладами уваги або пам'яті**, а також осіб, які стикаються з труднощами у сприйнятті та орієнтації у складному середовищі. Такі потреби включають, зокрема, наявність аудіогідів, тактильних поверхонь, шрифтів Брайля, простих інформаційних табличок, візуальних підказок, а також персоналізованої навігації простором.*

*У відповідь на цю ситуацію, в Італії була започаткована масштабна державна програма в межах **Національного плану відновлення та стійкості (PNRR)** — ключового інструменту реалізації європейської ініціативи NextGenerationEU. У рамках цього плану реалізується Інвестиція 1.2, спрямована саме на подолання бар'єрів у культурній сфері. Амбітна мета — до червня 2026 року*

забезпечити повну фізичну доступність у щонайменше 80 % музеїв, бібліотек та архівів, а також ліквідувати сенсорно-когнітивні бар'єри у щонайменше 50 % таких закладів.

Ці цілі вперше у національній культурній політиці Італії сформульовані як кількісні орієнтири з чіткими часовими межами реалізації. Вони підкріплені фінансуванням у розмірі 300 мільйонів євро та супроводжуються нормативними інструментами, такими як P.E.V.A. та платформа AD Arte.

**Відсоткове співвідношення забезпечення
фізичної доступності в культурних установах
за результатами загальнонаціонального
моніторингу 2019 року**

**Стратегічна мета до 2026 року відповідно до
державної програми в межах Національного
плану на подолання бар'єрів у культурній
сфері**

Законодавча база:

Італія не має окремого закону, присвяченого виключно доступності культурної спадщини для маломобільних груп населення. Проте принципи інклюзивності чітко закріплені в загальних нормах, що регулюють реставрацію, охорону та адаптацію пам'яток. Забезпечення фізичної доступності у сфері архітектури, громадського простору та культурної спадщини в Італії ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, що були ухвалені починаючи з кінця 1980-х років. Ці документи стали основою формування політики інклюзії в будівельній галузі, у державному управлінні та культурній сфері.

1. **Закон № 13** від 9 січня 1989 року.

Закон № 13 - перший нормативний акт, що заклав законодавчі засади усунення архітектурних бар'єрів **у житловому та громадському будівництві**. Документ визначає ключові поняття доступності, адаптованості та відвідуваності, встановлює обов'язкові вимоги до нових будівель і передбачає механізми адаптації вже збудованих об'єктів, зокрема під час реконструкції. Особливу увагу приділено потребам маломобільних груп населення. Закон став відправною точкою для формування технічних стандартів і подальших регламентів у сфері архітектурної доступності. **Декрет № 236** від 14 червня 1989 року, виданий Міністерством громадських робіт Італії (тепер — Міністерство інфраструктури та транспорту), є **технічним регламентом до Закону № 13/1989**.

Документ встановлює будівельні норми, необхідні для забезпечення фізичної доступності, адаптованості та відвідуваності **житлових і громадських будівель**. Він регламентує параметри проходів, ліфтів, пандусів, санітарних зон і вимоги до часткової доступності об'єктів. Декрет виконує роль нормативного інструмента, що забезпечує практичне впровадження принципів безбар'єрності в архітектурному проектуванні та будівництві.

2. **Декрет** Президента Республіки Італія № 503 від 24 липня 1996 року.

Цей нормативний акт поширює вимоги доступності на всю державну і муніципальну інфраструктуру, включаючи: **громадські будівлі (установи, школи, театри, лікарні); публічні простори (тротуари, пішохідні переходи, транспортні вузли); адміністративні будівлі всіх рівнів**.

Документ деталізує, що будь-яке нове будівництво або капітальний ремонт повинні враховувати потреби всіх категорій користувачів, включно з особами з інвалідністю. Крім того, Декрет 503/1996 встановлює чіткі терміни приведення у відповідність об'єктів, що вже функціонують. Декрет

№503 значно посилив національну систему контролю за дотриманням принципів безбар'єрності у публічному середовищі.

3. Закон № 104/1992 від 5 лютого 1992 року.

Закон є рамковим нормативним актом, що визначає основні права осіб з інвалідністю в Італії. Його мета — забезпечити рівність, повну участь у суспільному житті та усунення бар'єрів у всіх сферах. Закон охоплює не лише фізичну доступність, а й соціальні, освітні, культурні та інформаційні аспекти. Він **гарантує право на освіту, працю, соціальну інтеграцію, доступ до послуг, участь у культурному житті, інформування та самостійність.**

Також Закон встановлює загальний обов'язок держави забезпечити доступ до об'єктів культурної спадщини для всіх категорій користувачів. Це положення стало основою для подальших нормативних актів, які регулюють адаптацію історичних будівель з урахуванням потреб осіб з інвалідністю.

4. Закон № 42/2004 «Codice dei beni culturali e del paesaggio» (Кодекс культурної спадщини та ландшафту) був ухвалений 22 січня 2004 року та набрав чинності 1 травня 2004 року.

Цей нормативний акт є **головним законодавчим документом Італії у сфері охорони культурної спадщини та ландшафтів.** Він визначає поняття «культурні блага» як нерухомі та рухомі об'єкти, що мають історичну, художню, археологічну, етноантропологічну, наукову або природничу цінність. До них належать архітектурні пам'ятки, музейні колекції, архіви, бібліотеки, географічні карти, фотографії, аудіовізуальні матеріали, а також ландшафтні об'єкти.

Кодекс встановлює принципи збереження, охорони, використання та популяризації культурних цінностей, регламентує процедури погодження будь-яких втручань у пам'ятки, визначає повноваження державних і місцевих органів, а також зобов'язання приватних власників щодо збереження об'єктів спадщини. Він є основою для погодження адаптаційних рішень, зокрема у випадках, коли йдеться про забезпечення доступності для осіб з інвалідністю.

Цей нормативний акт встановлює, що **будь-яке втручання** в об'єкти, які мають статус історичної, архітектурної або художньої цінності, **повинно бути погоджене з територіальним управлінням Міністерства культури — Soprintendenza.** Таке погодження гарантує, що адаптаційні рішення не порушують автентичність об'єкта, а також відповідають принципам мінімального фізичного втручання, реверсивності конструкцій і візуальної узгодженості з історичним середовищем.

У випадках, коли стандартні технічні параметри (визначені Декретом 236/1989) не можуть бути застосовані без шкоди для пам'ятки,

допускається використання альтернативних, гнучких рішень — зокрема мобільних пандусів, тактильних елементів, цифрових навігаційних систем або віртуального доступу. Такі рішення мають бути обґрунтовані, погоджені з Soprintendenza та інтегровані у загальну стратегію доступності через плани Р.Е.В.А. або в рамках ініціативи “Cultura Senza Barriere”.

(Примітка:

Р.Е.В.А. — це офіційні документи «Плани усунення архітектурних бар'єрів», які розробляються органами місцевого самоврядування або державними установами, є обов'язковими для публічних установ і особливо актуальні для історичних об'єктів, де адаптація має враховувати збереження автентичності. Вони інтегруються в ширші національні програми, зокрема в рамки PNRR (Національного плану відновлення та стійкості.

“Cultura Senza Barriere” — це національна ініціатива Італії, спрямована на забезпечення інклюзивного доступу до культурної спадщини для всіх, незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей. Її мета — перетворити музеї, архіви, бібліотеки та археологічні об'єкти на простори, доступні кожному, включно з людьми з інвалідністю, літніми особами, родинами з дітьми та іншими вразливими групами.)

5. **Циркуляр** MiBACT № 80/2016, виданий Міністерством культури Італії, містить **рекомендації щодо забезпечення доступності в музеях, археологічних зонах та історичних комплексах**. Документ акцентує на комплексному підході до інклюзії, включаючи створення експертної групи та обмін практиками. Особливу увагу приділено реверсивним рішенням — мобільним пандусам і тимчасовим конструкціям, які не шкодять архітектурній цінності пам'яток і можуть бути демонтовані без втрат для автентичності. Даним документом **введено посаду відповідальної особи за доступність**, яка координує адаптаційні проекти та враховує культурні й сенсорні потреби відвідувачів. Документ також передбачає створення інформаційно-медіаційної платформи що збирає дані про доступність культурних установ.

6. **Стандарт** UNI EN 17210 (2021) — перший європейський **норматив з універсального дизайну**, який Італія впровадила як обов'язкову технічну основу для об'єктів публічного користування. Він встановлює єдині вимоги до доступності зовнішнього та внутрішнього середовища, включаючи історичні об'єкти.

Стратегія країни

Стратегія Італії у сфері збереження та адаптації архітектурної культурної спадщини базується на поєднанні охорони спадщини, інклюзії

та сучасного використання. Історичні об'єкти розглядаються не лише як предмет охорони, а як активні елементи культурного, соціального та економічного життя. Політика збереження передбачає мінімальне фізичне втручання, реверсивність рішень і візуальну узгодженість при адаптації пам'яток, відповідно до положень Закону № 42/2004.

Інклюзія в Італії є етичним, правовим і професійним стандартом. Документи Circolare MiBACT 80/2016, Circolare DG-MU n. 26/2018 та Quaderno n. 7 (2021–2022) формалізують доступність як невіддільну складову культурного середовища, охоплюючи архітектурні, сенсорні, комунікаційні та цифрові аспекти.

Плани усунення архітектурних бар'єрів (P.E.B.A.) є обов'язковими для установ, що управляють історичними об'єктами. Вони включають обстеження бар'єрів, адаптаційні пропозиції та погоджені з Soprintendenza технічні рішення, інтегруючи принципи універсального дизайну згідно зі стандартом UNI EN 17210:2021.

Стратегія Італії узгоджується з цілями сталого розвитку, де культурна спадщина розглядається як ресурс для освіти, туризму, соціальної згуртованості та інновацій. У випадках, коли фізична адаптація неможлива, застосовуються віртуальні тури, 3D-моделі, аудіонавігація та інші цифрові рішення в межах платформи AD Arte.

Таким чином, Італія реалізує модель збереження, яка поєднує охорону спадщини з відкритістю, де доступність підсилює культурну цінність, а не суперечить їй.

Висновок

Італія не просто адаптує пам'ятки — вона веде з ними діалог. Її законодавство не ставить між охороною спадщини та доступністю жорстких меж, а навпаки — шукає точки дотику, де повага до минулого поєднується з відкритістю до сучасного. Для України варто запозичити італійську модель щодо доступності — де безбар'єрність не технічна вимога, а частина культурної політики. Україна, з її багат шаровою історією, здатна створити власну модель.

Пропозиції для імплементації в Україні:

1. Розробити узгоджене законодавство, яке поєднує охорону культурної спадщини з вимогами безбар'єрності — на зразок італійського Codice dei beni culturali e del paesaggio.
2. Запровадити обов'язкові плани адаптації (аналог P.E.B.A.) для історичних об'єктів, що включають обстеження, адаптаційні рішення та погодження з охоронними органами.
3. Закріпити принципи реверсивності, мінімального втручання та візуальної узгодженості як обов'язкові для втручань у пам'ятки.

4. Ввести інституційну роль відповідальної особи за доступність у музеях, заповідниках та культурних установах — для координації проєктів і моніторингу.
5. Створити національний методичний посібник з адаптації пам'яток, на зразок Quaderno n.7, із прикладами, чек-листами та моделями втручання.
6. Розробити цифрову платформу для збору даних про доступність культурних об'єктів, інтегровану з туристичними та освітніми сервісами.
7. Визнати доступність як складову культурної цінності, що має бути врахована при фінансуванні, реставрації та управлінні спадщиною.

Успішний кейс

Проєкт «Pompeii per tutti» («Помпеї для всіх») — це знаковий приклад того, як Італія поєднує охорону спадщини з інклюзивністю, перетворюючи один із найвідоміших археологічних об'єктів світу на простір, відкритий для всіх.

Опис проєкту:

«Pompeii per tutti» — це безбар'єрний маршрут довжиною понад 3,5 км, який проходить через головні артерії стародавнього міста з доступом до ключових будівель і домусів. Проєкт реалізовано в межах «Grande Progetto Pompei», за підтримки державного агентства Invitalia. В рамках проєкту встановлено: мобільні металеві платформи та тимчасові пандуси, які дозволяють безперешкодний рух людям на візках, з дитячими візками або з труднощами ходьби. Конструкції є реверсивними — тобто знімними, без шкоди для архітектурної тканини. Платформи гармонійно інтегровані в археологічне середовище, з урахуванням кольору, текстури та матеріалу. Під час реалізації маршруту було відреставровано 3,6 км кам'яних бордюрів, фонтани а також відкрито вулиці, закриті після землетрусу 1980 року.

Проєкт супроводжувався археологічними дослідженнями, під час яких виявлено понад 1700 артефактів. Проєкт був офіційно відкритий 7 грудня 2016 року, після 17 місяців робіт, які стартували в середині 2015 року. «Pompeii per tutti» є частиною «Grande Progetto Pompei», загальний бюджет якого оцінювався у 105 мільйонів євро, фінансованих ЄС та урядом Італії. Частина коштів була спрямована саме на реалізацію безбар'єрного маршруту.

ДОСВІД КАНАДИ

Відповідно до Конституційного акту 1982 року, Канада є федеративною державою, що складається з десяти провінцій та трьох територій: Альберта, Британська Колумбія, Манітоба, Нью-Брансвік, Ньюфаундленд і Лабрадор, Нова Шотландія, Онтаріо, Острів Принца

Едварда, Квебек, Саскачеван, а також Юкон, Північно-Західні території та Нунавут. Кожна провінція має власну юрисдикцію у сфері культури, включно з охороною культурної спадщини.

У Канаді питання фізичної доступності культурних об'єктів, зокрема пам'яток архітектури, регулюються як на федеральному, так і на провінційному рівнях. Законодавча та нормативна база країни активно розвивається відповідно до принципів універсального дизайну та інклюзивності. Уряд Канади зобов'язався забезпечити доступність усіх державних будівель і об'єктів культури, включно з історичними пам'ятками, відповідно до стратегії «Нічого без нас: Державна стратегія доступності» (Nothing Without Us: An Accessibility Strategy for the Public Service).

На відміну від інших країн, у Канаді не ведеться централізованої статистики щодо кількості історичних пам'яток архітектури, адаптованих для маломобільних груп населення. Це пояснюється децентралізованою моделлю управління культурною спадщиною: відповідальність поділена між федеральним урядом, провінціями, муніципалітетами та незалежними установами — музеями, громадами, релігійними організаціями.

Законодавча модель Канади передбачає інтеграцію вимог доступності в усі рівні планування — від законів до технічних стандартів. У випадку історичних будівель застосовується гнучкий, але обов'язковий підхід: об'єкти мають бути доступними настільки, наскільки це можливо без шкоди для їхньої історичної цінності. Канада системно переходить від концепції «виконання мінімальних вимог» до універсального дизайну — проектування з думкою про всіх відвідувачів.

Статистичні дані отримані на запит у межах дослідження:

За останніми даними Statistics Canada (2022), 27% канадців віком 15 років і старше мають інвалідність, з яких понад 40% — з труднощами мобільності.

Федеральна агенція Parks Canada, відповідальний за понад 170 національних історичних місць, у своїх звітах визнає, що багато об'єктів залишаються лише частково доступними, зокрема через архітектурні обмеження (вікові будівлі, обмеження на втручання). У звіті за 2023 рік зазначено, що майже 60% національних історичних місць мають бар'єри для пересування, однак щороку реалізуються проекти покращення доступу (будівництво пандусів, оглядових платформ, сенсорних зон, ліфтів).

За даними Canadian Museum Association (2022), близько 65% музеїв у Канаді мають повну або часткову фізичну

доступність. Серед них є й історичні будівлі, однак у випадках пам'яток архітектури інклюзія часто потребує спеціальних архітектурних рішень, які не завжди можливі без втручання в автентичність об'єкта.

Відсоткове співвідношення забезпечення доступності у національних історичних місцях на прикладі звіту 2023 року

Відсоткове співвідношення забезпечення доступності музеїв Канади

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

1. **Закон Accessible Canada Act** (скорочена назва «ACA») про доступність Канади прийнятий у 2019 році, Accessible Canada Act (ACA) є ключовим нормативним актом, що закладає основу для створення «Канади без

бар'єрів» до 2040 року. Закон застосовується до установ федеральної юрисдикції, включно з державними музеями, архівами, національними історичними об'єктами та культурною інфраструктурою.

ACA визначає сім основних сфер доступності, зокрема фізичне середовище, транспорт, комунікацію, закупівлі. Закон зобов'язує державні органи розробляти плани доступності та щорічно звітувати про прогрес у зменшенні бар'єрів. Особливу увагу приділено принципу «нічого про нас без нас» — участі осіб з інвалідністю на етапі планування змін.

Відповідно до ACA **створено Accessibility Standards Canada (ASC)** — національний регуляторний орган, відповідальний за розробку технічних стандартів доступності. Зокрема, **стандарт CAN-ASC-2.7: Heritage Buildings and Sites визначає вимоги до доступності історичних будівель**: входи, поверхи, сходи, ліфти, тактильна/візуальна навігація, а також принцип збереження автентичності через зворотні інтервенції.

2. Будівельні норми (скорочена назва «NBCC») — **Національний будівельний кодекс Канади NBCC** — модельний кодекс, розроблений Канадською комісією з будівельних норм, який адаптується урядами провінцій і територій. У сфері доступності NBCC містить розділ 3.8 «Barrier-Free Design», що регламентує ширину проходів, дверей, пандусів, параметри санітарних кімнат, вимоги до ліфтів та систем евакуації.

NBCC застосовується як стандарт для новобудов і як основа для реконструкції історичних будівель, з урахуванням винятків, якщо повна адаптація може завдати шкоди культурній спадщині.

3. Провінційне та територіальне законодавство. **Усі провінції Канади мають власні нормативно-правові акти, що деталізують політику доступності на місцевому рівні, включно з об'єктами спадщини.**

4. Інші документи та ініціативи

- «Федеральне бюро з питань огляду пам'яток архітектурної спадщини» (Federal Heritage Buildings Review Office (FHBRO)) координує процедури втручання у пам'ятки федерального значення. У своїх керівництвах визнає доступність як фактор сталого збереження.
- «Канадська асоціація зі стандартизації» (Canadian Standards Association (CSA Group)) готує технічні рекомендації щодо доступності для конкретних типів об'єктів, зокрема культових споруд, бібліотек, музеїв.
- Практичні посібники:
- Організації «Партнери Канади з питань доступності» (Accessibility Partners Canada), «Спадщина Британської Колумбії» (Heritage BC), «Спадщина Саскачевану» (Heritage Saskatchewan) та «Міністерство

у справах літніх людей та доступності Онтаріо» (Ontario Ministry for Seniors and Accessibility) публікують рекомендації щодо адаптації будівель спадщини: пандуси, ліфти, доступні входи, коридори, вбиральні, приклади реконструкцій, механізми погодження змін з органами охорони спадщини.

- «Посібник з доступності будівель Британської Колумбії» (BC Building Accessibility Handbook) - офіційний технічний посібник, що тлумачить положення BC Building Code щодо доступності. Містить креслення, схеми, поради з інтеграції нових елементів (автоматичні двері, підйомники) без порушення історичної структури, а також рекомендації щодо візуального контрасту.
- «Стандарти та настанови щодо збереження історичних місць Канади» (Standards and Guidelines for the Conservation of Historic Places in Canada) розроблені Parks Canada, включають розділ про фізичну доступність: збереження фасадів, використання знімних або реверсивних рішень, поетапна інтеграція технологій доступності під час реставрації.
- «Ілюстрований довідник з архітектурної доступності Британська Колумбія, 2020» (BC Building Accessibility Handbook 2020) - альбоми, графічні матеріали та фотоматеріали із запропонованими рішеннями щодо фізичної доступності для маломобільних груп населення демонструють різні типи пристосування пам'яток.

5. Додаткові матеріали

Canadian Heritage Accessibility Reports — **щорічні звіти Міністерства канадської спадщини**, що включають огляд прогресу з усунення бар'єрів у музеях, архівах, галереях.

Стратегія країни

Аналізуючи доступні джерела, можна зробити висновок, що в Канаді політика збереження архітектурної культурної спадщини інтегрує принципи інклюзивності, сталого розвитку та адаптивного використання як взаємопов'язані стратегічні пріоритети. Канада системно переходить від моделі «мінімального виконання вимог» до концепції універсального дизайну, що передбачає проєктування з урахуванням потреб найширшого кола користувачів. Це стосується як нових об'єктів, так і пам'яток архітектури, які адаптуються з урахуванням автентичності та історичної цінності.

Адаптивне повторне використання (adaptive reuse) історичних споруд — житлових, адміністративних, музейних, культових — підтримується на федеральному та провінційному рівнях як засіб збереження спадщини, зменшення екологічного сліду та розвитку

місцевих громад. Урядові стратегії, зокрема Accessible Canada Act та стандарти CAN-ASC-2.7, спрямовані на забезпечення фізичної доступності культурної інфраструктури, включно з історичними об'єктами, без шкоди для їхньої автентичності. Безбар'єрність у Канаді не розглядається як загроза для спадщини, а навпаки — як етичний, правовий та професійний імператив, що сприяє соціальній справедливості, культурній участі та сталому розвитку. Такий підхід узгоджується з міжнародними рамками, зокрема Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, Цілями сталого розвитку ООН та принципами New European Bauhaus, адаптованими до канадського контексту.

Висновок

Канада поступово інтегрує доступність у саму концепцію спадщини. Її стратегія базується на переконанні, що культурна спадщина має бути відкритою для всіх, а безбар'єрність — не компроміс, а етична норма, що поєднується зі збереженням автентичності. Законодавство Канади, стандарти та практичні посібники демонструють, як можна поєднати охорону спадщини з інклюзивністю, не порушуючи історичну цінність об'єктів. Варто врахувати наступні пропозиції для імплементації безбар'єрності в Україні на основі канадського досвіду:

1. Створити національний стандарт адаптації історичних об'єктів на зразок CAN-ASC-2.7, що визначає технічні вимоги до входів, маршрутів, навігації, санітарних приміщень, евакуації — з урахуванням принципу реверсивності та збереження автентичності.
2. Запровадити обов'язкові плани доступності для об'єктів спадщини
Встановити вимогу розробки адаптаційних планів для історичних будівель, що включають обстеження, погодження з охоронними органами та участь громадськості — як у провінціях Онтаріо та Британська Колумбія.
3. Створити методичний посібник з адаптації пам'яток на зразок BC Building Accessibility Handbook — з кресленнями, схемами, прикладами втручань, рекомендаціями щодо вибору матеріалів, кольорів, типів конструкцій.
4. Закріпити в законодавстві принцип фінансування при реставрації об'єктів принцип, що доступність.

Успішний кейс

«Посібник з доступності будівель» (Building Accessibility Handbook 2020) є оновленим технічним ресурсом, узгодженим із положеннями Будівельного кодексу Британської Колумбії 2018 року. Документ містить ілюстровані коментарі до вимог доступності, слугує

орієнтиром для проєктувальників, інспекторів, управлінців і всіх, хто працює над створенням безбар'єрного середовища. Видання поєднує положення Національного будівельного кодексу Канади 2015 року з історичними нормами провінції, забезпечуючи підвищений рівень доступності та нормативну узгодженість між юрисдикціями. Посібник містить текстові пояснення, графічні ілюстрації та коментарі, що сприяють практичному застосуванню норм. Він не є юридичним тлумаченням кодексу і не замінює професійної підготовки, але виконує функцію довідкового інструменту для реалізації принципів універсального дизайну. Відкритий онлайн-доступ до документа відповідає політиці провінції щодо прозорості, інклюзивності та підтримки професійної спільноти.

BUILDING ACCESSIBILITY HANDBOOK 2020

Illustrated Commentary on Accessibility Requirements
British Columbia Building Code 2018

Office of Housing and
Construction Standards

First storey of suite is accessible

First storey of building is accessible

All storeys are accessible

If the entrance storey is accessible and the adjacent storey is not required to be accessible, a washroom in the accessible storey must meet the requirements of Section 3.8. and serve all occupants. Sentence 3.7.2.2.(4) permits a single water closet to serve all occupants if the total occupant load is low.

150 mm - 200 mm
600 mm - 650 mm

Tactile walking surface indicators

Curb ramp - 1:10 to 1:12 slope where vertical rise is between 75 mm - 200 mm

Tactile walking surface indicators. See Figure A-3.8.3.9.(3)

Flared sides not more than 1:12 slope where pedestrians are likely to walk across

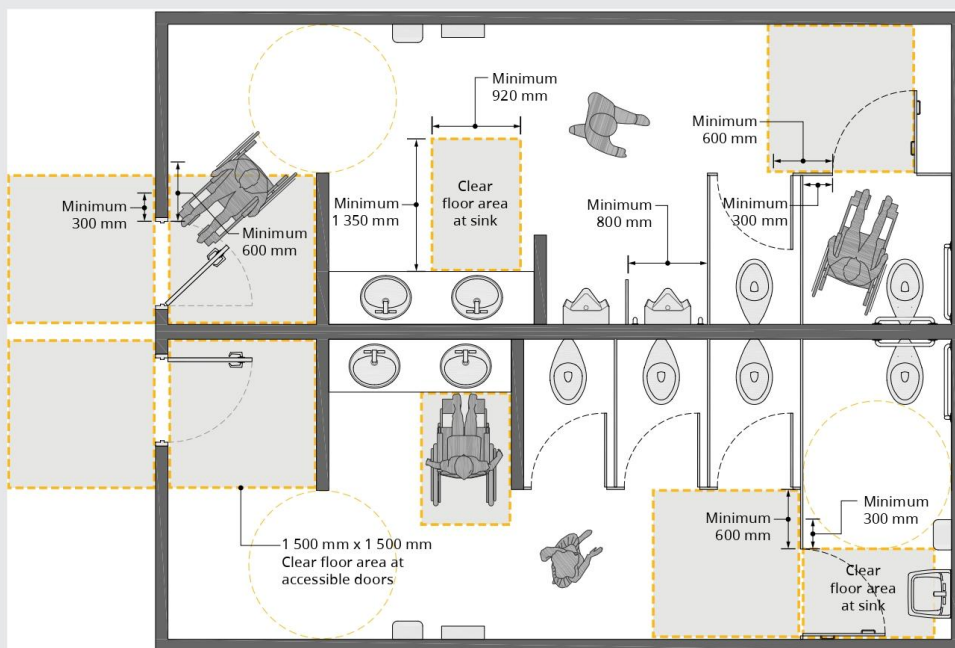
Maximum 1:20 slope

Maximum 1:50 cross slope

Minimum 1 500 mm exterior accessible path of travel

Figure 3.8.3.2.(2)-C
Exterior paths of travel

Within a washroom, enough space is required to allow people using wheelchairs to move freely to and from various accessible fixtures. Figure 3.8.3.11.-A shows an acceptable washroom layout.

**Figure 3.8.3.11.-A
Washrooms**

Figure 3.8.3.21. shows options for viewing positions, with companion seating in blue, in a motion picture theatre.

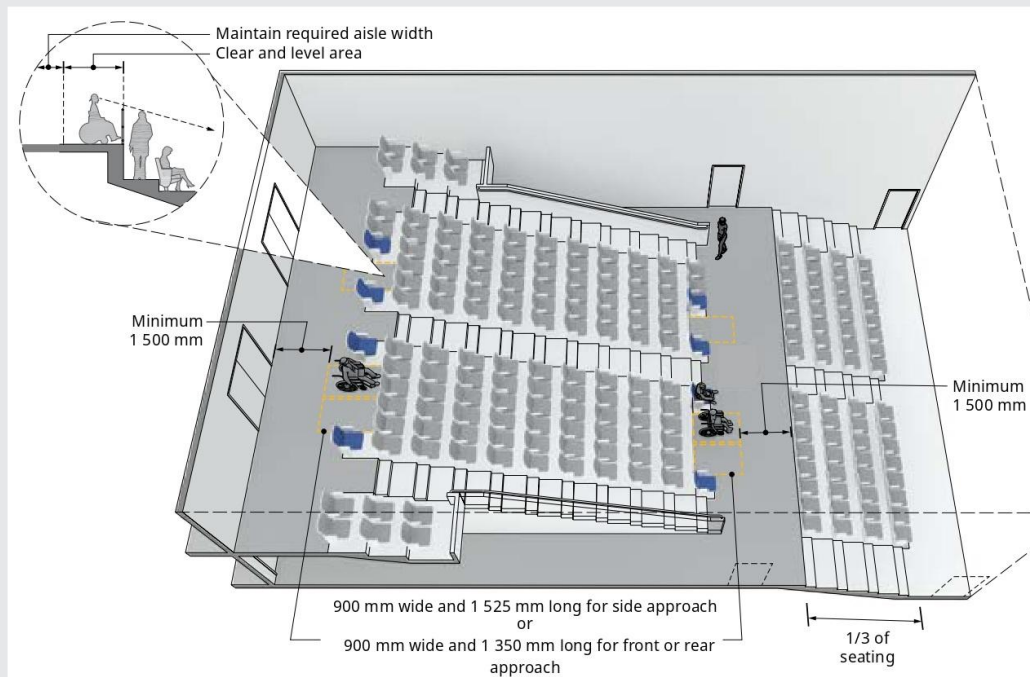

Figure 3.8.3.21.
Theatre seating area

It is desirable that the viewing positions in Group A, Division 1 occupancies be close to an exit and that both the building management and the fire department be aware of such locations in the event of an emergency.

ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Програма «Доступність Плюс» (Accessibility Plus) — це урядова ініціатива, спрямована на створення сприятливих умов життя для людей з особливими потребами, літніх осіб та тих, хто має тимчасові чи постійні труднощі у пересуванні чи сприйнятті. Вона об'єднує системні, багатовимірні заходи з покращення доступності архітектури, транспорту, товарів і послуг, базуючись на принципах субсидіарності, сталого розвитку та солідарності.

Програма передбачає участь держави, місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій і самих мешканців, які мають стати співтворцями доступного середовища. Вона узгоджена зі Стратегією відповідального розвитку (SRD) і враховує фінансову реальність, що дозволяє реалізовувати її поступово, без надмірного навантаження на бюджети.

«Доступність Плюс» має загальний характер і не містить деталізованих механізмів реалізації — вони будуть оформлені окремим документом, що включатиме узагальнені плани дій за напрямками. Програма покликана забезпечити рівні можливості для всіх громадян і підвищити якість життя в Польщі. Програма «Доступність Плюс» має двосторонній вплив на покращення доступності в Польщі.

По-перше, вона інтегрує стандарти доступності в усі державні політики та практики — від будівництва, транспорту й публічних послуг до використання державних коштів. Це передбачає узгоджену міжсекторальну співпрацю та участь усіх зацікавлених сторін.

По-друге, програма інвестує в освіту та підвищення кваліфікації фахівців — архітекторів, інженерів, програмістів, дизайнерів — які формують середовище на десятиліття вперед.

По-третє, вона стимулює розвиток допоміжних технологій і універсальних продуктів, що відкриває нові бізнес-моделі, орієнтовані на ширше коло користувачів і конкурентну перевагу через доступність.

Другий напрям Програми «Доступність Плюс» охоплює інвестиції в модернізацію існуючої інфраструктури — громадських будівель, житлового фонду, транспорту, вебресурсів і послуг. Школи, лікарні, вокзали, бібліотеки стануть доступнішими завдяки конкурсному фінансуванню усунення бар'єрів, зокрема за підтримки європейських фондів.

Хоча повна реконструкція неможлива, Програма має каталізуючий ефект: вона задає стандарти, надихає на подальші дії та поєднує коротко- й довгострокові зміни. Частина рішень — законодавчих чи освітніх — дасть результат з часом, інші матимуть швидкий вплив: покращення

комунікації в установах, облаштування публічного простору, підвищення безпеки й комфорту.

Також передбачено підтримку виробників адаптаційних технологій, що сприятиме їх доступності, якості та ширшому застосуванню.

Статистичні дані отримані на запит у межах дослідження:

Програма «Доступність Плюс» (2018–2025) — це урядова ініціатива, спрямована на системне покращення доступності в Польщі для людей з інвалідністю, літніх осіб та всіх, хто має особливі потреби. Вона охоплює архітектуру, транспорт, цифровізацію, охорону здоров'я, освіту, культуру та житлову інфраструктуру.

*Польща зіткнулася зі швидким старінням населення — вже у 2025 році частка людей віком 65+ сягне 22%, а до 2050 року — 33%. Зростає також кількість осіб з порушеннями зору, слуху, рухливості, що потребують підтримки у повсякденному житті. Особливо вразливими є люди віком 80+, яких у 2030 році буде близько 2,2 мільйона. Самостійність — це не лише самообслуговування, а й можливість вести побут, виходити з дому, спілкуватися. Ризик соціального виключення стосується не лише літніх людей. За різними оцінками, в Польщі **проживає від 4,7 до 7,7 мільйона осіб з інвалідністю**, включно з тими, хто має тимчасові порушення після травм чи хвороб. Багато з них не мають офіційного статусу інвалідності, але потребують спеціальних рішень. **Психічні та когнітивні порушення** також охоплюють значну частину населення — **до 8 мільйонів осіб**.*

*Стан доступності архітектурного середовища в Польщі залишається критичним. За дослідженням Мазовецького центру соціальної політики, **лише 9% громадських будівель у регіоні є повністю доступними**. Перевірки Вищої контрольної палати у Підляському воєводстві показали, що **91% новозбудованих об'єктів не відповідають вимогам доступності**.*

Громадський транспорт у Польщі залишається малодоступним для людей з особливими потребами. Лише частина залізничних станцій, автобусів і трамваїв відповідає базовим вимогам доступності. За оцінками,

близько **80% вокзалів не адаптовані для осіб з інвалідністю**, літніх людей чи батьків із візками. Часто відсутні пандуси, ліфти, голосові оголошення, а наявне обладнання — ненадійне. Немає чітких вимог до перевізників щодо закупівлі доступного транспорту, а контроль за дотриманням стандартів — обмежений. У регіонах спостерігається нерівномірність: у деяких воєводствах **доступність рухомого складу сягає лише 24%, в інших — понад 90%**.

Польща зобов'язалась забезпечити інклюзивну освіту для осіб з інвалідністю на всіх рівнях, але темпи змін залишаються повільними, особливо в малих містах і селах. Перевірки показали, що половина шкіл не забезпечує належних умов: нестача персоналу, перевантажені класи, відсутність фахівців і архітектурні бар'єри.

У вишах **студенти з інвалідністю** навчаються разом з іншими, але їхня частка — **лише 1,8%**. Більшість наукових установ не готові до розробки рішень для людей з особливими потребами. Немає окремої посади асистента учня, хоча підтримка передбачена.

Цифровий простір — важлива складова доступності. Якщо сервіси не враховують принципи універсального дизайну, це призводить до цифрового виключення, особливо серед літніх людей: **2/3 осіб віком 65+ не користуються інтернетом, лише 13% — щодня**.

Причини — складність сайтів, відсутність потреби, технічні або фінансові бар'єри. Люди з інвалідністю мають ті самі потреби в цифровій комунікації, що й інші, і прагнуть повноцінної участі в суспільному житті. У **2017 році 47,8% сайтів відповідали вимогам, у 2015 — 13%**. Оператори зв'язку також зобов'язані дотримуватись стандарту, але лише **30% сайтів частково відповідають критеріям**. Санкцій за порушення не передбачено.

Медичні заклади в Польщі залишаються малодоступними для людей з інвалідністю — як архітектурно, так і процедурно. Курортні заклади адаптовані краще, але покращення для незрячих — мінімальні.

За даними Центрального статистичного управління Польщі (2016), лише **56% з 4,2 тисячі культурних**

закладів (центри, будинки культури, установи та пункти догляду) були адаптовані для людей з інвалідністю. Статистика щодо доступності культурних подій є фрагментарною. За даними Міністерства культури, лише незначна частина заходів адаптована: з 880 виставок у 2014 році — 72% частково доступні, але лише 6% мали аудіоопис, 2% — написи шрифтом Брайля, і лише 2% — гіда, що володіє жестовою мовою.

Сфера	Ключові дані / Показники
Населення 65+	2025 — 22% населення; 2050 — 33%; особливо вразливі: 80+ (≈2,2 млн у 2030)
Особи з інвалідністю	Від 4,7 до 7,7 млн; до 8 млн — з психічними/когнітивними порушеннями
Архітектура	Лише 9% громадських будівель у Мазовії — повністю доступні; 91% новобудов у Підляшші — недоступні
Громадський транспорт	≈80% вокзалів — не адаптовані; доступність рухомого складу: від 24% до 90% залежно від регіону
Освіта (школи)	50% шкіл — без належних умов; проблеми: персонал, бар'єри, перевантаження
Освіта (виші)	Студенти з інвалідністю — лише 1,8%; немає посади асистента учня
Цифрова доступність	2/3 осіб 65+ не користуються інтернетом; 2017 — 47,8% сайтів відповідали стандартам; 2015 — 13%
Оператори зв'язку	Лише 30% сайтів частково відповідають стандартам; санкцій за порушення — немає
Медицина	Медичні заклади — малодоступні; курорти — краще адаптовані; для незрячих — мінімальні рішення
Культура	56% з 4,2 тис. закладів — адаптовані; з 880 виставок: 72% частково доступні, 6% — аудіоопис, 2% — Брайль, 2% — жестова мова

Стратегія країни

Стратегія Польщі щодо безбар'єрності є комплексною, довгостроковою та міжсекторальною. Вона базується на принципах інклюзії, універсального дизайну та рівного доступу для всіх громадян незалежно від віку, стану здоров'я чи рівня мобільності. Польща ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, що зобов'язує державу забезпечити доступ до

всіх сфер життя. Урядова програма «Доступність Плюс» (2018–2025) охоплює архітектуру, транспорт, цифровізацію, охорону здоров'я, культуру, житло та освіту. Вона передбачає фінансування з національних та європейських джерел, адаптацію нових і модернізацію існуючих об'єктів, навчання фахівців, аудит доступності та підтримку місцевих громад.

Стратегія включає практичні заходи з покращення доступності житлових будинків, громадських установ, музеїв, історичних центрів і туристичних об'єктів. Особлива увага приділяється розвитку доступного туризму як інструменту соціальної інтеграції та економічного зростання. Використання цифрових технологій, особливо після пандемії COVID-19, стало важливим елементом розширення доступу до послуг. Водночас країна стикається з викликами: історична забудова, фрагментарна статистика, недостатня підготовка персоналу, повільні темпи змін, бар'єри в судовій системі, охороні здоров'я, культурних заходах та міському середовищі.

Загалом стратегія Польщі спрямована на створення інклюзивного середовища, де доступність розглядається як норма, а не виняток. Це поступовий, але системний процес, що поєднує законодавчі зміни, фінансову підтримку, освітні заходи та міжсекторальну координацію.

Висновок

На основі аналізу польської стратегії безбар'єрності можна сформулювати кілька ключових висновків для інтеграції цього досвіду в українське законодавство:

1. Створення міжсекторальної державної програми

Україні варто розробити комплексну програму на кшталт польської «Доступність Плюс», яка охоплює архітектуру, транспорт, цифровізацію, охорону здоров'я, культуру, освіту, житло та адміністративні послуги.

2. Розвиток доступного туризму та культури

Польща активно інтегрує доступність у туристичну інфраструктуру, музеї, історичні центри. Україна може адаптувати ці підходи, особливо в контексті розвитку культурної спадщини та внутрішнього туризму.

3. Цифрова доступність як частина державної політики

Польща включає цифрову доступність у загальну стратегію, зокрема через адаптацію сайтів, онлайн-послуг, телемедицини. Україна має закріпити вимоги до цифрової доступності в законодавстві про електронне урядування, освіту, охорону здоров'я.

4. Фінансування та мотивація бізнесу

Польща підтримує підприємців, які інвестують у доступні продукти та послуги. Україна може запровадити податкові пільги, гранти або

компенсації для бізнесу, що впроваджує універсальний дизайн або компенсаторні технології.

5. Освіта та підготовка фахівців

Навчання персоналу — ключовий компонент польської програми. Україні слід розробити стандартизовані навчальні курси для архітекторів, медиків, держслужбовців, працівників культури та туризму.

Успішний кейс

Проведено дослідження «Доступність об'єктів обслуговування для осіб з інвалідністю в історичних районах Любліна, Польща: короткий огляд». Стаття, 2024р.

Дослідження, проведене в історичному центрі Любліна — зокрема вздовж туристичного маршруту Старого міста — показує, що більшість об'єктів обслуговування мають суттєві архітектурні бар'єри, які ускладнюють або унеможливають доступ для осіб з порушеннями мобільності, зору та слуху.

У результаті дослідження доступності туристичного маршруту в історичному центрі Любліна — від Краківської брами до Гродзької брами (вулиці Брамова, Ринок, Гродзька та площа по Фарі) — було отримано такі дані:

- 87% закладів (39 із 45) мають сходи безпосередньо на вході, що створює суттєві бар'єри для осіб з порушеннями мобільності.*
- Лише 21% із них (8 закладів) обладнані поручнями або опорами для підтримки.*
- 41% (16 закладів) мають майданчик перед дверима, що дозволяє безпечно їх відкривати.*

Щодо доступності для осіб з порушеннями зору:

- Лише 13% закладів (6 із 45) мають елементи адаптації — у п'яти випадках це контрастні вивіски, у одному — підсвітка сходинок.*

Додаткові адаптації для осіб з порушеннями мобільності виявлено у 9% закладів (4 із 45), серед яких:

- Пандус до літнього майданчика*
- Автоматичні двері*
- Кнопка виклику допомоги*
- Вказівник альтернативного входу для користувачів візків*

- *Килим, врівноважений із рівнем підлоги*

Літні тераси присутні у 56% закладів (25 із 45), з яких 40% розташовані на підвищенні (дерев'яні або металеві конструкції). Лише один заклад (10% від підвищених) має пандус для доступу на візку.

Ці результати свідчать про значну кількість архітектурних бар'єрів, які обмежують доступ до історичного середовища для осіб з інвалідністю, особливо у сфері гастрономії та сезонного обслуговування.

Аналіз доступності входів до закладів у Старому місті Любліна показав, що 29% (13 із 45) не мають хоча б одних дверей із мінімальною шириною 90 см. У більшості випадків це подвійні двері, де для входу використовується лише одна стулка, що суттєво обмежує доступ для осіб на візках або з супроводом.

У 53% закладів (24 із 45) виявлено додаткові перешкоди для осіб з інвалідністю. Серед них: пошкоджені сходи, квітники та внутрішні елементи, що блокують прохід, гумові килимки, які виступають над рівнем підлоги, поперечний ухил перед входом, а також сходи з нерівної бруківки.

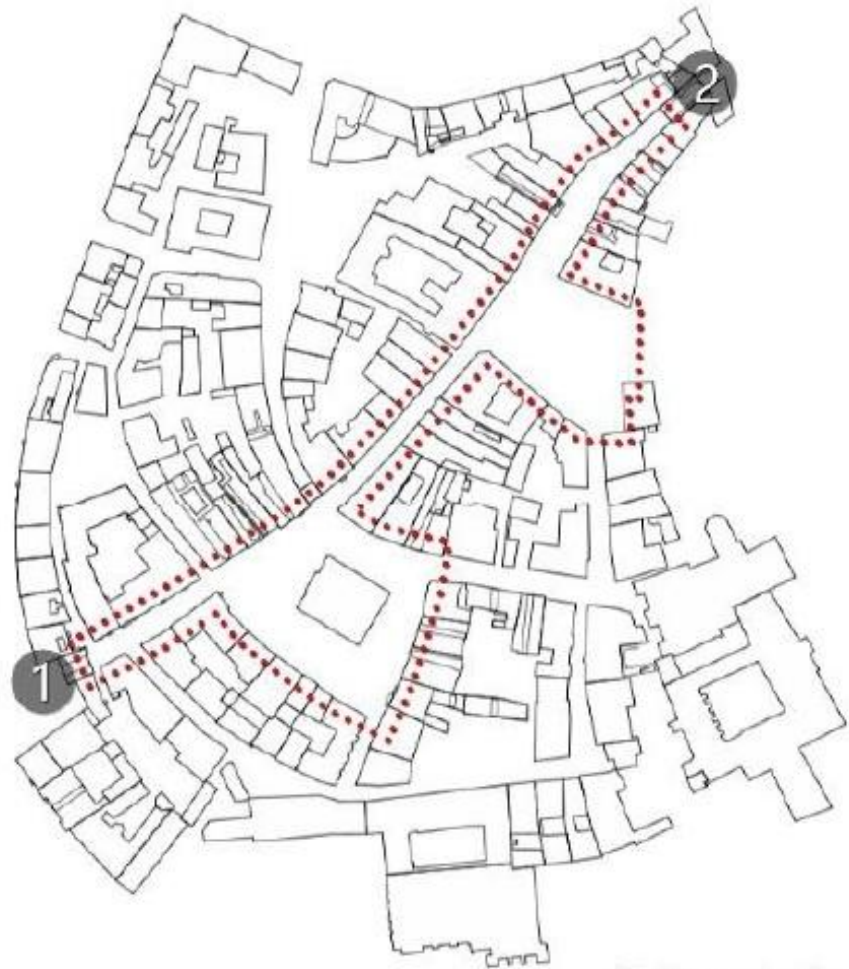
Покриття вулиць і прилеглих територій у Старому місті виконане з необробленої гранітної бруківки з нерівною поверхнею. У багатьох місцях рельєф хвилястий і нерівномірний, що створює додаткові труднощі для пересування, особливо для людей з порушеннями мобільності.

Ці дані підтверджують, що історичне середовище потребує ретельної адаптації, яка враховує не лише архітектурну спадщину, а й реальні потреби мешканців і туристів з інвалідністю.

У 2017 році в Старому місті Любліна було замінено покриття — замість оригінальної бруківки використано нерівномірно викладені гранітні блоки. Це викликає питання: якщо покриття не було автентичним, а реконструйованим, чому його не адаптували частково для пересування на візках? Приклади інших міст із відкритою політикою щодо доступності простору підкреслюють важливість цього аспекту й доводять, що такі рішення цілком можливі навіть у контексті охорони спадщини.

У контексті туризму — важливої галузі економіки для таких міст, як Люблін — відсутність належних рішень щодо доступності може призвести до соціального виключення осіб з інвалідністю, обмежуючи їхню

можливість користуватися послугами та туристичними об'єктами. Хоча формально доступ до будівель може бути забезпечений, на практиці саме вхід часто стає бар'єром. Водночас часткові покращення — як у сфері обслуговування, так і в навігації туристичним маршрутом — є цілком досяжними.

Old Town , Lublin

1 - Krakowska Gate 2 - Grodzka Gate
..... scope of the study, main tourist route

Fig. 7. A ramp instead of a step in the outdoor dining area; *Source: Author*

Fig. 8. Smooth stair surface with handrail; *Source: Author*

Fig. 9. Stair lift as an alternative to entrance stairs; *Source: [25]*

Fig. 10. The unfolding ramp. *Source: [26]*

ДОСВІД ІСПАНІЇ

У Королівстві Іспанія фізична доступність пам'яток культурної спадщини є інтегрованим елементом державної політики інклюзивності та врегульована на рівні законодавства. Відповідно до Конституції, Закону про історичну спадщину 1985 року, Королівського законодавчого декрету 1/2013 про права осіб з інвалідністю та їх соціальну інтеграцію, а також Королівського указу 193/2023, що встановлює базові умови доступності та недискримінації, вимоги щодо забезпечення фізичного доступу до об'єктів спадщини є обов'язковим компонентом державних програм з реставрації, за умови збереження історичної цінності таких об'єктів.

Статистичних даних в межах дослідження не отримано

Законодавча база

Вимоги до **архітектурної доступності** в Іспанії визначаються **Технічним кодексом з будівництва** (CTE — Código Técnico de la Edificación), зокрема його базовим документом SUA 9 (Seguridad de Utilización y Accesibilidad — Безпека використання та доступність), який регламентує облаштування безбар'єрних маршрутів, пандусів, ліфтів, адаптованих санітарних вузлів, елементів навігації та інших складових фізичної доступності. Усі новозведені або реставровані об'єкти культурного призначення мають відповідати зазначеним технічним вимогам.

На рівні державної політики **Міністерство культури** Іспанії **впроваджує План забезпечення культурних прав**, який передбачає розробку багатовимірної стратегії культурної доступності з урахуванням фізичних, сенсорних, когнітивних, інформаційних, навчальних та символічних аспектів. У межах цієї стратегії **готується «Біла книга універсального дизайну»** (Libro Blanco del Diseño Universal), що міститиме практичні рекомендації щодо забезпечення доступності у різних типах культурних установ. Окремо **розроблено «Зелену книгу зі сталого управління культурною спадщиною»**, яка містить інструменти, ресурси й приклади кращих практик, зокрема щодо археологічних об'єктів і інклюзивної міської навігації.

У сфері музейної справи реалізується програма «Museos más sociales» (Музеї більш соціальні), ініційована Міністерством культури Іспанії. Вона охоплює 16 державних музеїв, підпорядкованих Міністерству, у яких впроваджено комплексне забезпечення фізичної доступності для осіб з обмеженою мобільністю. Зокрема, йдеться про облаштування пандусів, адаптованих санітарних вузлів, безбар'єрних входів, наявність інвалідних візків, складних стільців, електроскутерів, а також можливість під'їзду спеціалізованого транспорту. Додатково музеї публікують карти із зазначенням доступних зон і послуг

З метою підвищення професійної спроможності фахівців організовуються курси та конференції з питань доступності, розповсюджуються профільні публікації, методичні матеріали та інструменти самодіагностики. Значна частина таких ресурсів створюється у співпраці з міждержавними та галузевими структурами, зокрема **Програмою Іberoамериканських музеїв** (понад 20 країн учасників) (IBERMUSEOS), Інститутом культурної спадщини Іспанії (IPCE) та Центром підтримки технічної допомоги для осіб з інвалідністю (CEAPAT).

Стратегія країни

Загальний висновок щодо стратегії Іспанії у сфері збереження та адаптації культурної спадщини свідчить про її системний, багаторівневий

і соціально орієнтований характер. Фізична доступність пам'яток є не лише технічним завданням, а частиною ширшої державної політики інклюзивності, яка інтегрує принципи соціальної справедливості, участі громадян і поваги до культурної різноманітності. Іспанія розглядає історичні об'єкти як активні елементи сучасного життя, що мають бути відкритими для всіх — незалежно від фізичних чи сенсорних обмежень.

Стратегія країни спирається на низку міжнародних рамок, зокрема Цілі сталого розвитку (Agenda 2030), Фараську конвенцію Ради Європи, Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, Глобальну культурну стратегію ЮНЕСКО до 2030 року, а також міжурядову програму IBERMUSEOS. Такий підхід дозволяє Іспанії поєднувати збереження автентичності з інноваційними рішеннями, що забезпечують безбар'єрність, партисипативність і культурну відкритість. У результаті культурна спадщина в Іспанії виконує не лише охоронну, а й соціальну, освітню та інтеграційну функцію, відповідаючи сучасним етичним і правовим імперативам.

Висновок

На основі аналізу іспанської стратегії безбар'єрності у сфері культурної спадщини та інклюзивності можна сформулювати кілька ключових рекомендацій для інтеграції цього досвіду в українське законодавство:

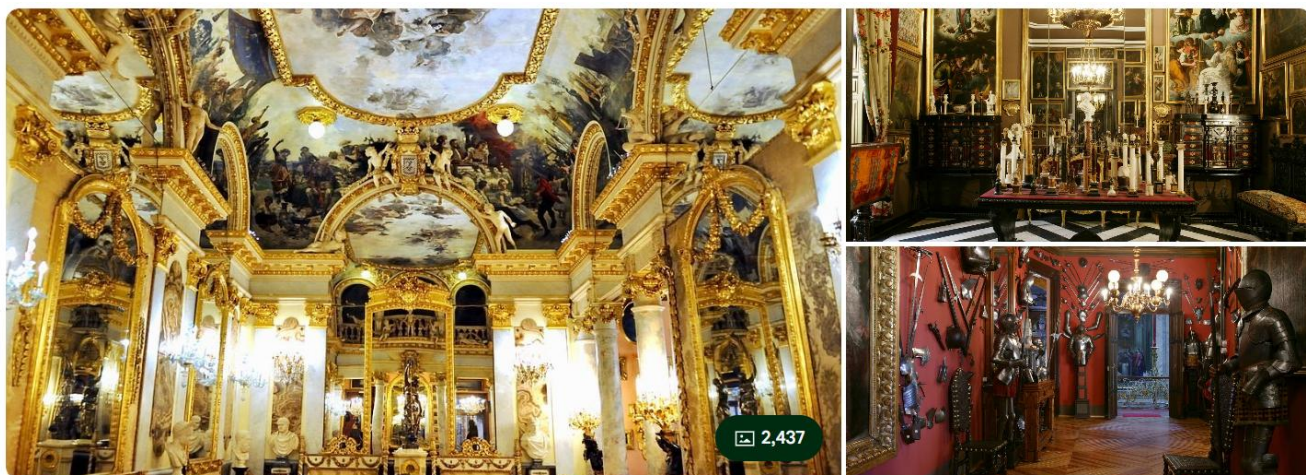
1. Інтеграція доступності в реставраційні програми. Іспанія розглядає фізичну доступність як обов'язкову складову реставрації пам'яток. Україна може закріпити вимогу забезпечення безбар'єрного доступу до об'єктів культурної спадщини в усіх державних програмах з реставрації, реконструкції та адаптивного використання.
2. Баланс між автентичністю та інклюзивністю. Іспанська практика демонструє, що архітектурні рішення можуть зберігати історичну цінність і водночас забезпечувати доступність. Українське законодавство має передбачати гнучкі механізми адаптації, які не суперечать вимогам охорони спадщини, але дозволяють її сучасне використання.
3. Партисипативне управління спадщиною. Іспанія активно залучає громадськість до процесів планування, оцінки та управління культурним середовищем. Україна може імплементувати механізми участі громад, осіб з інвалідністю, експертів і місцевих спільнот у прийнятті рішень щодо адаптації історичних об'єктів.
4. Міжнародні зобов'язання як основа національної політики. Іспанія узгоджує свою політику з міжнародними рамками — CRPD, Agenda 2030, Фараською конвенцією, стратегією ЮНЕСКО. Україна може посилити нормативну базу, інтегруючи положення цих документів у профільні закони та підзаконні акти.
5. Мультисекторальна координація. Іспанська модель передбачає співпрацю між міністерствами, автономними спільнотами,

муніципалітетами та професійними спільнотами. Україні варто створити міжвідомчу платформу для координації дій у сфері безбар'єрності культурного середовища, з чітким розподілом повноважень і відповідальності.

6. Підтримка інноваційних рішень. Іспанія впроваджує сучасні технології — тактильні маршрути, аудіоописи, альтернативні входи, цифрову навігацію. Україна може стимулювати впровадження інновацій через грантові програми, пілотні проєкти та стандартизацію доступних рішень.

Успішний кейс

«Ін'єкція доступності в музеї Серральбо»
Музей Серральбо в Мадриді — історичний палац XIX століття — здійснив масштабну трансформацію, щоб стати по-справжньому доступним для всіх. Завдяки проєкту Міністерства культури Іспанії та компанії Puntodis було проведено глибокий аудит простору, виявлено бар'єри та реалізовано інноваційні рішення. Серед ключових змін — встановлення тактильно-візуальних планів, що дозволяють людям з порушеннями зору або орієнтації досліджувати будівлю через дотик. Ці плани корисні для всіх відвідувачів, адже надають чітке уявлення про простір у зрозумілій формі. Проєкт також включає цифрову платформу Map's Voice, яка надає інформацію про музей у форматах аудіо та візуальному, двома мовами. Це рішення враховує когнітивну доступність, дозволяючи кожному орієнтуватися автономно та безпечно. Завдяки поєднанню фізичних і цифрових рішень музей Серральбо став прикладом інклюзивного культурного середовища.

Київ, 2025

Дослідження

«Практики інших країн у сфері забезпечення доступності для маломобільних груп населення до пам'яток культурної спадщини» розроблено за підтримки Міністерства культури України.

Координація з боку Міністерства культури України:

Леся Хемраєва — начальниця Відділу політики безбар'єрності.

Керівник Офісу підтримки відновлення у співпраці з Міністерством культури:

Дмитро Турчак

Авторка та координаторка дослідження:

Наталія Хілько — проєктна менеджерка Офісу підтримки відновлення у співпраці з Міністерством культури

Електронна пошта: natali.arhitekt@gmail.com

